

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Eén met God

II

We zagen de vorige maal, dat de Heiland in Joh. 17 bidt om de eenheid van de discipelen (en van de andere gelovigen) met Hem; en in Hem met den Vader. We willen nu nog nader letten, op wat dat onder meer inhoudt.

Christus drukt Zich bij het naar voren brengen van zijn doelstelling aldus uit: „opdat de wereld gelove, dat... Ik de heerlijkheid, die Gij Mij gegeven hebt, hun heb gegeven“. En even later wordt dat herhaald in deze vorm: „Opdat de wereld inziet, dat... Gij hen hebt liefgehad, zoals Gij Mij hebt liefgehad“. Het zal dus, als Zijn gebed verhoord wordt, zo worden, dat Zijn discipelen van Hem de heerlijkheid doorgegeven krijgen, die Hij van den Vader ontvangen had; en dat zij dezelfde liefde van den Vader genieten, die Christus zelf geniet.

Nu moeten we die woorden 'heerlijkheid' en 'liefde' goed verstaan.

Wat 'heerlijkheid' betreft: wij denken daarbij misschien wel allereerst aan luister, pracht, glorie. Nu zit dat inderdaad ook wel in dit woord. Maar hier ligt het accent toch wel op een andere zijde ervan. Ik denk aan wat Johannes schrijft aan het slot van het vijfde hoofdstuk van zijn evangelie. Daar zegt de Heiland: „Ik ben gekomen in de naam van Mijn Vader, en gij neemt Mij niet aan; wanneer een ander komt in zijn eigen naam, hem zult gij aannemen“ (vs 43). 'In de naam van den Vader' en 'in zijn eigen naam' betekent zoveel als: 'op gezag van den Vader' en 'op eigen gezag'. Het gaat hier over de verschillende autoriteit, waarmee respectievelijk Christus en een ander optreden. Maar nu vervolgt Jezus aldus: „Hoe kunt gij geloven, als ge de heerlijkheid van elkaar wel aanneemt, maar niet vraagt naar de heerlijkheid die van den enigen God komt?“

Daar hebt ge het: 'heerlijkheid'; dat duidt hetzelfde aan, als daareven het woord 'naam'. Christus bedoelt blijkens het voorafgaande: hoe kunt ge geloven, als ge aan mensen ontleend gezag zo maar accepteert, terwijl het u niet kan schelen, of iemand z'n autoriteit aan God ontleent?

Wij kunnen ook teruggaan tot 2 : 11, waar we lezen: „Dit was het begin van de tekenen die Jezus gedaan heeft... en Hij openbaarde Zijn heerlijkheid“. Hier zouden we heerlijkheid ook weer kunnen omschrijven als 'gezag', of zelfs als 'macht'. Christus toont hier, welk een groot koning Hij is; dat Hij te gebieden heeft ook over de dingen der natuur.

In diezelfde richting wijst ook het woord 'liefhebben'. Dat is niet maar: innerlijk sympathie koesteren, en verder niet. Neen, het betekent veel méér. Jezus zelf heeft dat

DE WEG NAAR DE WIJSHEID

Dat toch is de weg om wijs te worden, dat, wanneer de Heere voorbijgaat al lezende, wij bereid zijn om onderwezen te worden en gewillig onbekend blijven met alles wat Hij zelf voor ons verbergt. Dewijl ons nu allen van nature een dwaze en zinloze nieuwsgierigheid aangeboden is, welke spoedig tot vermetelheid wordt, zo hebben wij waardig te letten op de vermaning van Christus door welke Hij deze beide ondeugden bestraft.

CALVIJN.

omschreven in Joh. 3 : 35 : „De Vader heeft den Zoon lief en heeft alles in Zijn hand (d.i. in Zijn macht) gegeven“. Aan het 'liefhebben' wordt hier dus aanstonds gekoppeld: het verlenen van macht over alle dingen.

Als we dus den Heiland hier horen bidden, dat Zijn discipelen één mogen zijn met God, dan zullen we goed doen te denken aan wat Josafat tegen Achab zegt, als deze hem vraagt met hem op te trekken tegen Ramoth in Gilead. De koning van Juda antwoordt dan nl.: „Ik en gij zijn één; mijn volk is uw volk en mijn paarden zijn uw paarden!“ (1 Kon. 22 : 4 in de Canisius-vertaling; vgl. 2 Kon. 3 : 7).

Als Josafat hier zegt: „wij zijn één“, dan houdt dat klaarblijkelijk in: „ik stel mijn hele krijgsmacht tot Uw beschikking“. Welnu: dát hebben we ook hier in Joh. 17. Als Christus vraagt, dat Zijn discipelen één mogen zijn met God, dan verlangt Hij daarin, dat God hun Zijn macht ter beschikking zal stellen.

De Heiland vraagt hier dus, dat van Zijn discipelen ten volle mag gaan gelden: „Wie u hoort, ontvangt, verwerpt, die hoort, ontvangt, verwerpt Mij; en in Mij den Vader die Mij gezonden heeft“ (Luc. 10 : 16; Matth. 10 : 40).

Hij verlangt, dat Goddelijke kracht in hen mag wonen, zoals die reeds eerder soms éven in hen doorbrak, toen Hij nl. tot Zijn discipelen gezegd had: „Zie, Ik geef U macht om duivelen uit te werpen en zieken te genezen, op slangen en scorpioenen te treden, alle vijandelijke macht te weerstaan en te overwinnen“ (begin van Matth. 10 en Luc. 9; vgl. het slot van Marc. 16).

Hij wil, dat hun woorden en daden een gezag zullen hebben, als had God Zelf ze gesproken en verricht: „Wat gij binden of ontbinden zult op aarde, zal in de hemelen gebonden of ontbonden zijn“ (Matth. 16 : 19; 18 : 18).

Waarom vraagt Jezus nu deze ontzaglijke autoriteit en macht voor de Zijnen?

„Opdat de wereld gelove...“

Dat is misschien nog wel het meest bevredigende in dit Schriftgedeelte. Immers: hebben we Christus niet nog pas horen zeggen: „Ik bid niet voor de wereld“ (vs 9)? Wie niet verder kijkt dan dat vers, zou denken, dat de wereld voor Christus heeft afgedaan. Doch niets is minder waar. Zeker: Hij vraagt voor de wereld niet wat Hij voor Zijn discipelen vraagt. En dat motiveert de Heiland ook: Zijn discipelen hebben in Hem geloofd, zij hebben erkend, dat Hij de gezondene des Vaders was (vss 8, 25); de wereld heeft dié erkenning geweigerd.

'De wereld', dat is: de mensen waaronder Jezus is opgetreden, het volk Israël dus. „De wereld heeft U (Vader) niet gekend, maar Ik wèl“, zo heet het in vs 25. En precies datzelfde zegt Jezus in 8 : 55 aan het adres van de Jóden (vgl. vs 52). Reeds aanstonds in zijn 'voorrede' had onze evangelist gezegd (1 : 10): „Hij was (reeds onder het Oude Testament) in de wereld — en de wereld was nog wel door Hem gemaakt! — en toch heeft de wereld Hem niet gekend“; om dan te vervolgen (vs 11): „Hij is (toen Hij op aarde verscheen, toen het Woord vlees werd) gekomen tot het Zijne (d.i. tot het volk dat Zijn eigendom was) en de Zijnen hebben Hem niet aangenomen“. En dat zien we ook inderdaad gebeuren, als Christus optreedt: de wereld (Zijn volk) keert in brede lagen Hem de rug toe, wil van Hem niet weten. Slechts enkele

UIT DE INHOUD:

<i>Eén met God (II)</i>	D. H.
<i>Het dienen van Christus en het dienen der Christenen</i>	H. J. J.
<i>Voor twaalf en een half jaar</i>	C. V.
<i>De kerk in Oost-Duitsland</i>	J. M.
<i>Hy droegh onse smerten</i>	J. B.
<i>De plaats van Elihu in het boek Job</i>	K. J. P.
<i>Een in memoriam van vijf en twintig jaar geleden (II)</i>	D. K. W.
<i>Blijvende opdracht</i>	D. K. W.
<i>Persschouw</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

volgelingen vergadert Hij rondom Zich, die van Hem niet willen heengaan, omdat Hij de woorden des eeuwigen levens heeft.

En die verschillende reactie: geloof bij Zijn discipelen, verwerping bij de wereld, brengt mee, dat de Heiland onderscheid maakt en voor de wereld niet verlangt wat Hij voor de Zijnen afsmeekt. Maar toch: Hij laat die wereld niet los. God heeft de wereld zo lief gehad, dat Hij Zijn Zoon ervoor gegeven heeft (Joh. 3 : 16). Christus ook heeft die wereld lief. Ondanks haar verwerping van Hem blijft ze toch: Zijn volk. En Hij wil, ook als Hijzelf van de aarde is opgenomen ten hemel, Zijn arbeid aan Zijn volk voortzetten. Hij zal op hen een tweede appèl doen.

Steeds had Jezus de wereld gewezen op de tekenen, die Hij deed: dié waren Zijn legitimatie; dáárin konden ze het bewijs vinden, dat God Hem gezonden had. Hij is daarin te vergelijken met Mozes. Ook deze moest tot Israël zeggen: „De God uwer vaders heeft mij tot u gezonden“ (Exod. 3 : 13). En als Mozes dan vraagt: „Maar als ze me nu eens niet geloven?“ (4 : 1), dan geeft de Heere hem tekenen mee om voor hun ogen te doen. Dáárop zullen ze hem toch moeten geloven.

Maar ze geloven Mozes niet. En in die ongeloofshouding volhardt het volk nog steeds: ze geloven ook Christus niet (vgl. Hand. 7 : 35—40, 52 vlgg.).

Doch Christus is méér dan Mozes (vgl. Hebr. 3 : 1—6). Hij zal de woorden van Zijn Zender tot Zijn volk blijven spreken en de tekenen voor hun ogen blijven doen, ook nadat ze Hem gedood hebben. En als dan straks het volk Israël zal zien, dat gewone mensen kunnen, wat alleen God vermag; dat vissers uit Galilea tekenen verrichten die geen mens kan verrichten, zo God met hem niet is, dan zullen ze tot nadenken moeten komen. En wanneer ze dan moeten constateren: het zijn uitgerekend de volgelingen van dien Jezus van Nazareth, die zulk een ongelooflijke macht bezitten, dan zullen ze zeggen: „Dus tóch? Was die rabbi dan wèrkelijk degene voor Wien Hij Zich uitgaf?“ Dan zullen ze eindelijk moeten zwichten, en geloven, dat Jezus inderdaad 'de gezondene des Vaders' was.

Wat een eindeloos geduld, wat een peilloze erbarming met Zijn volk spreekt uit dit gebed van den Heiland. Hier gaat voor ons open een 'diepte des rijkdoms' als waarvan Paulus later spreken zal (Rom. 11): nóg zijn zij „beminden om der vaders wil“.

Wat een passende naam draagt dit hoofdstuk: 'het hogepriesterlijk gebed'.

Inderdaad: zulk een hogepriester betaamde hun.

En ons!

D. HOLWERDA.

Het dienen van Christus en het dienen der Christenen

Als we horen van het lijden van Christus dan verbinden we daaraan de gedachte van de voldoening voor en verzoening van al onze zonden. En dat is goed. Want het is volkomen naar de Schrift als ons aan het Avondmaal verzekerd wordt, dat „het lichaam van onze Here Jezus Christus verbroken is en Zijn dierbaar bloed vergoten is tot een volkomen verzoening van al onze zonden”. Dat is de kern van het Evangelie en dat moet in het middelpunt van onze belangstelling staan. De enige troost in leven en sterven is immers: „Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, die met zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomen betaald en mij uit alle geweld des duivels verlost heeft”. Dat is er bij de gemeente wel goed ingeprent en dat behoort ook zo te zijn.

Maar al is dat de hoofdzaak van het lijden en sterven van onze Heiland, daarmee is niet alles gezegd. Want het lijden van Christus is ons ook een voorbeeld. Zo schrijft Petrus aan gelovigen, die veel moesten lijden om Christus' wil: „Indien gij verdraagt als gij weldoet en daarom lijdt, dat is genade bij God. Want hiertoe zijt gij geroepen, dewijl ook Christus voor ons geleden heeft, ons een voorbeeld nalatende, opdat gij zijn voetstappen zoudt navolgen; Die geen zonde gedaan heeft en daar is geen bedrog in zijn mond gevonden; Die als Hij gescholden werd niet wedschold en als Hij leed niet dreigde, maar gaf het over aan Dien, Die rechtvaardig oordeelt; Die Zelf onze zonden in zijn lichaam gedragen heeft op het hout, opdat wij der zonde afgestorven zijnde, der gerechtigheid leven zouden, door wiens striemen gij genezen zijt”. I Petr. 2 : 21—24. Het komt me voor, dat de gemeente deze kijk op het lijden van Christus vaak verloren heeft. En dat het wel goed is als wij eraan worden herinnerd, dat wij in het lijden van Christus een voorbeeld hebben, dat wij mogen en moeten navolgen. Er wordt ook nu nog geleden om Christus' wil. En dat lijden komt niet alleen van de kant van de wereld, maar broeders doen broeders lijden aan. En dan is er vaak weinig of geen bereidheid om dat geduldig te dragen. Als wij gescholden worden dan schelden wij licht weerom. Als wij lijden moeten dan zijn we geneigd te dreigen. We geven het zo moeilijk over aan Hem, die rechtvaardig oordeelt. We hebben allen wel nodig dat we aan deze kant van het lijden van Christus worden herinnerd. Het heeft dunkt mij te weinig onze belangstelling.

Het heeft lang geduurd eer de discipelen tot de vaste overtuiging kwamen, dat Jezus de Messias was. Maar eindelijk dringt het tot hen door. Dan belijdt Petrus in de buurt van Caesarea Filippi: „Gij zijt de Christus”. En dan zegt de Here Jezus, dat ze zich van Hem geen verkeerde voorstelling moeten maken. Mogelijk denken ze, dat het nu alles „gloria-victoria” voor hen zal worden. Maar als ze dat denken, dan hebben ze het mis. Eerst zegt de Heiland dan wat Hem te wachten staat. We lezen in Marcus 8 : 31 v: „En Hij begon hen te leren, dat de Zoon des Mensen veel moest lijden, en verworpen worden van de ouderlingen en overpriesters en schriftgeleerden en gedood worden, en na drie dagen wederopstaan”. Petrus verstaat dit niet en meent dat de Here Jezus de toestand veel te donker inzielt. Hij gaat zelfs zover, dat hij zijn Meester hierom bestraft. Maar de Here Jezus wijst hem scherp af met de woorden: „Ga heen achter Mij, satan; want gij verzint niet de dingen, die Gods zijn, maar die der mensen zijn”. Let er wel op, dat de Here Jezus zegt veel te moeten lijden, **niet** van de kant van de wereld of van de heidenen, maar van mensen die de naam hebben vroom te zijn. Hij moet lijden van professoren en van schriftkenners en van kerkvorsten, van de élite van de kerk. Dat is later wel weer vaak gebeurd, dat discipelen van de Here Jezus hebben geleden, niet van de wereld, maar van mensen die golden als pilaren van de kerk. Ook daarin is een dienstknecht niet meerder dan zijn Heer. Dat gebeurt heden ten dage nog wel, meer dan wij denken misschien.

Daarna roept de Here Jezus de schare met de discipelen tot zich en zegt: „Zo wie achter Mij wil komen, die verloochene zichzelf en neme zijn kruis op en volge Mij. Want zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen, maar zo wie zijn leven zal verliezen om mijnentwil en om des Evangelies wil, die zal het behouden. Want wat zou het een mens baten zo hij de gehele wereld won en zijn leven verloor? Of wat zal een mens geven in plaats van zijn leven?” Dat deze woorden volgen op die over het lijden van Christus is niet toevallig. Het lijden van de Here Jezus is een voorbeeld voor zijn discipelen. Zo de Meester zo de knecht. Dat had de Heiland aan zijn volgelingen reeds eerder gezegd: „De discipel is niet boven de meester, noch de dienstknecht boven zijn Heer. Het zij de discipel genoeg dat hij worde gelijk zijn Meester en de dienstknecht gelijk zijn Heer. Indien zij de Heer des huizes Beëlzebul hebben geheten, hoeveel te meer zijn huisgenoten”. Als we de Here Jezus volgen, dat is: als we doen wat Hij ons bevolen heeft, dan zullen we het lijden om Hem niet ontgaan. Maar hoe moeten we dat dan dragen? Zullen we als we gescholden worden terugschelden? Als we bedreigd worden terugdreigen? Als onze naam gesmaad wordt ook gaan smaden? Als we gelasterd worden zullen we dan ook aan het lasteren slaan? Dát is de neiging van ons boze hart. Dát ligt ons. Dat gaat vanzelf om zo te zeggen. De scheldwoorden vliegen er zo maar uit. We zullen ze wel krijgen, onze tegenstanders. We zullen ze het wel betaald zetten. We nemen dít niet en we verdragen dát niet en we laten niet over ons heenlopen. Ze zullen het gewaar worden dat we geen katjes zijn om zonder handschoenen aan te pakken.

Maar als we zo spreken en doen — en we doen het maar al te vaak — dan volgen we de Here Jezus niet. Want Hij zegt, dat we Hem navolgend onszelf zullen verloochenen. We zullen onszelf wegeijferen, onze eigen wil verzaken, onze oude natuur doden. Dat gaat tegen „heug en meug” in. Daartegen verzet zich ons vlees en bloed. Maar als we oprecht de Here Jezus liefhebben dan leert Hij het ons door Zijn Genade en Woord en Geest. Dan ondervinden we het, dat de Geest van Christus sterker is dan ons vlees.

Verder zegt de Heiland, dat zijn discipelen hun kruis zullen opnemen. Met „kruis” wordt niet maar allerlei leed bedoeld, dat we geduldig moeten dragen. Zo gebruiken wij het woord „kruis” in de uitdrukking: elk huis heeft zijn kruis. Zó moeten we dat woord liever maar niet gebruiken. Maar de Here Jezus bedoelt: lijden om Hem. We zullen ons eigen vlees veroordelen en onze oude natuur doden. Vroeger werden ter dood veroordeelden gedwongen hun eigen kruis naar de strafplaats te dragen. Met hun kruis te dragen veroordeelden zij zichzelf om zo te zeggen. Zo zullen de discipelen van de Here Jezus zichzelf veroordelen en hun eigen vlees kruisigen, een streep achter hun oude leven zetten. En ootmoedig de Here Jezus volgen.

We zullen bereid zijn ons leven te verliezen. Dat moeten we ons maar concreet voorstellen zoals de martelaren dat gedaan hebben. Die hadden hun leven kunnen behouden door wat wierook te strooien op een altaar, waarop geofferd werd voor de keizer van Rome. Maar dan verloochenden zij hun Here, Jezus Christus. Velen hebben toen hun leven verloren en zo **het leven** behouden, in gemeenschap met Christus. Maar er zijn ook talloos velen geweest, die hun leven niet wilden verliezen. Ze offerden voor de keizer of ze zeiden geen christenen te zijn of ze kochten de rechters om. Zo behielden ze dít leven, maar ze verloren **het leven** in gemeenschap met Christus. Voor die proef worden wij niet gesteld. Maar iets daarvan kan nog gebeuren. Iets van ons leven is onze positie of ons bedrijf of onze naam of onze kring van vrienden en kennissen. We zullen bereid moeten zijn dit stuk van ons leven te verliezen. En als we dat niet willen zullen we **het leven** op het spel zetten.

Het leven, dat we in Christus hebben, gaat alles te boven. Wat baat het een mens al zou hij heel de wereld winnen? Wat zou het ons

geven al kregen we heel de wereld op onze zijde? Wat zou het ons helpen al verzamelden we al de schatten der wereld? Terwijl we het leven kwijt zouden raken? Als het leven verloren is, dan is alles verloren. Want deze wereld gaat voorbij met al haar begeerlijkheid, maar wie de Here Jezus volgt en zijn wil doet, zal leven tot in der eeuwigheid. Wie de Here Jezus volgt, ook in het lijden om Zijnentwil, zal behouden worden.

Veel vaker wordt verband gelegd tussen het lijden en dienen van Christus en het dienen van zijn discipelen. In Marcus 10 lezen we, dat Jacobus en Johannes een plaats begeren aan Jezus' rechterhand in Zijn heerlijk koninkrijk. Als de anderen dat horen zijn ze boos. Dan roept Jezus de twaalf bij mekaar en zegt, dat het in zijn rijk niet gaat als in de koninkrijken der wereld. Daar gaat het om te heersen en om de eerste te wezen en om te gloriëren. Zo gaat het in het koninkrijk Gods niet: „Doch alzo zal het onder u niet zijn; maar zo wie onder u groot zal willen worden, die zal uw dienaar zijn; en wie van u eerste zal willen worden, die zal aller dienstknecht zijn. Want ook de Zoon des Mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven tot een losprijs voor velen”. Waar gaat het dus om in het koninkrijk der hemelen? Laten we maar naar leven en lijden en dienen van de Here Jezus zien. Hij heeft Zich gegeven tot in de dood. Voor zondaren. Om ons zo het leven te geven. Als we dat verstaan door het geloof, dan verstaan we ook, dat het onze taak niet is om te heersen en groot te zijn in de wereldse zin van het woord. Maar dat het groot is om te dienen en zich te geven voor anderen. Om ons leven te geven in dienst van de Here Jezus en van elkander.

Het is mij opgevallen, dat veel vaker het gehoorzame lijden en sterven van Christus als een voorbeeld gesteld wordt voor de gelovigen. Bijv. in het beroemde tweede hoofdstuk van de brief aan de Filippenzen. Daar wordt van Christus beleden, dat Hij zichzelf heeft vernietigd, dat Hij de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, dat Hij aan de mensen is gelijk geworden en dat Hij zichzelf vernederd heeft en gehoorzaam is geworden tot de dood, ja de dood des kruises. Er is over dit onderwijs, deze „leer” aangaande vernedering en verhoging van Christus ontzaggelijk veel gedacht en geschreven. Ook veel gestreden. En dat was goed. Maar niet goed is, dat meestal vergeten is in welk verband zo over het gehoorzame lijden van Christus gesproken wordt. Het staat in een verband, dat vol is van vermaningen om christelijk te dienen. Hoort maar wat Paulus in het voorafgaande gedeelte schrijft: „Doet geen ding door twisting of ijdele eer, maar door ootmoedigheid achte de één de ander uitnemender dan zichzelf. Een iegelijk zie niet op het zijne, maar een ieder zie ook op hetgeen der anderen is”. En dan wordt het gevoelen en de gehoorzaamheid van Christus tot voorbeeld gesteld: „Want dat gevoelen zij in u hetwelk ook in Christus Jezus was”, waarop volgen de bekende woorden over vernedering en gehoorzaamheid van onze Heiland. Natuurlijk is dit geen voorbeeld in die zin van het woord, dat wij in eigen kracht dit nu maar moeten navolgen. Maar wel in die zin, dat Christus door Zijn Woord en Geest ons zo zal beheersen, dat wij ook in nederige dienst Hem gelijkvormig worden.

Tenslotte nog één bewijs, dat de Schrift de vernedering van Christus ons ten voorbeeld stelt voor de liefdedienst onder elkander. Ik bedoel II Cor. 8 : 9: „Want gij weet de genade onzes Heren Jezus Christus, dat Hij om uwentwil is arm geworden, daar Hij rijk was, opdat gij door Zijn armoede zoudt rijk worden”. Deze tekst staat midden in een hoofdstuk, waarin Paulus een collecte aanbeveelt, die voor de armen van Jeruzalem wordt gehouden. Laat deze liefdedienst hun niet verdrieten. Laten ze overvloedig hun liefde betonen. En dat zullen ze doen als ze bedenken hoe lief Christus hen heeft gehad. Hij heeft hen rijk gemaakt door Zijn armoede. Hem nadóen kunnen ze niet. Maar Hem navógen moeten ze wel. Door hun arme broeders christelijke handreiking te doen.

H. J. JAGER.

Voor twaalf en een half jaar

De acht en twintigste Maart was min of meer een gedenktag voor onze Theologische Hogeschool.

Het was toen namelijk twaalf en een half jaar geleden, dat ze na de nationale en kerkelijke katastrofe der veertiger jaren herrees en op-

nieuw, zij het in een andere formatie en op een andere plaats, haar arbeid weer aanvatte.

Omdat we zo gauw de daden des Heren vergeten leek het ons goed toe bij dat gebeuren even stil te staan en een en ander van wat toen plaats vond in de herinnering terug te roepen.

***

De strijd in de Gereformeerde Kerken over leer en kerkregering leidde in de Kamper Hogeschool tot een zeer felle botsing. Prof. Ridderbos was de geestelijke vader van de leeruitsprak en de opsteller zowel van de beruchte „Toelichting” als van het ellendige „Praeadvies”. Prof. Den Hartogh was een van de promotors van „het nieuwe kerkrecht” en prof. Dijk verdedigde, speciaal met door hem opgestelde, ietwat pathetische, synodale epistels de synodale wandaden. Maar daartegenover waren de professoren Greijdanus en Schilder de krachtigste verdedigers van de reformatorische leer en kerkregering.

De breuk in de School werd een feit toen prof. Schilder was afgezet als hoogleraar en prof. Greijdanus op onware en weinig gelante wijze uit kerk en school werd weggewerkt.

Het is de onvergankelijke ere van de kerken in het Noorden, dat zij in die donkere dagen maatregelen namen om de School te doen voortbestaan. Op de eerste meerdere vergadering van deze kerken na haar vrijmaking — er waren daarin zegge en schrijve twaalf kerken vertegenwoordigd: het was in de donkerste dagen van de bezettingstijd — werd namelijk besloten „in afwachting van een landelijke vergadering van vrijgemaakte kerken voorlopige maatregelen te treffen voor haar ressort met betrekking tot de opleiding tot de Dienst des Woords”. Deze maatregelen bestonden niet in zoiets als het oprichten van een nieuwe school. Daaraan dacht niemand! Neen men besloot, volkomen terecht, prof. Greijdanus, prof. Schilder en dr. Dam — deze had eveneens de synodale beslissingen afgewezen — te blijven beschouwen „als hun opdracht van de Geref. Kerken behouden te hebben”. Dat wil zeggen: men besloot de oude School vast te houden en voort te zetten. Ds Van Dijk bleef als curator gehandhaafd. Een aantal deputaten werd benoemd met het oog op de opleiding. De „Stichting” werd in het leven geroepen om de financiële belangen der School te behartigen — een jaar later kon deze aan de synode van Enschede meedelen, dat de kerken reeds f 91.000.— gulden voor de School geofferd hadden! En er werden regelingen gemaakt om examens en tentamens te doen voortgaan. Prof. Schilder gaf in Groningen voor de daar vertoevende studenten zelfs reeds enkele preekcolleges!

Na de oorlog werd de arbeid ten aanzien van de School met grote energie voortgezet. De noordelijke kerken, die op 6 en 7 Juni 1945 ten getale van 42 bijeen waren, besloten dat de overgebleven professoren een oproep zouden doen uitgaan tot alle studenten. Een op deze oproep gevolgde samspreking met de studenten vond op 3 en 4 Juli 1945 plaats. De overgrote meerderheid bleef trouw aan de oude, ge-re-formeerde, School.

Dit alles was evenwel niet meer dan een leiden van de School door de crisis. Een op gang houden van haar arbeid. Een voorbereiding voor het opvatten van haar grote taak in de tijden die komende waren.

En die taak werd twaalf en een half jaar geleden, op 28 Sept. 1945, aangevat.

Daarover willen we nu speciaal wat vertellen.

Het sprak van zelf, dat de School weer een gebouw moest hebben. Zo'n gebouw behoort, om het eens deffig te zeggen, wel niet tot het „wezen” van een school — de Theologische School heeft het in de aanvang van haar bestaan een reeks van jaren zonder dat gedaan — maar is toch wel buitengewoon gewenst. Voor een goede gang van zaken is het zelfs onmisbaar.

Op een merkwaardige, geheel ongedachte wijze heeft onze School in 1945 een gebouw, het tegenwoordige aan de Broederweg, gekregen.

Om te laten zien hoe dat gebeurde moet ik een stukje historie ophalen.

Toen na de eerste wereldoorlog het leven zeer duur werd en tegelijk het studenten-aantal in Kampen met sprongen vooruit ging, werd sterk de behoefte gevoeld aan een hospitaal, en studentenhuis. Maar de curatoren van de School voelden er niet veel voor. Steeds waren er onder deze functionarissen, wien het maar weinig interesseerde of het de School goed ging. Er waren er zelfs die haar het liefst zagen verdwijnen. En daarom verzetten ze zich tegen alles wat de School tot verdere ontplooiing zou kunnen brengen.

Bij deze stand van zaken namen toen een aantal broeders het initiatief tot het oprichten van zo'n hospitaal. Prof. Hoekstra was de ziel van deze actie. En hij werd ook de voorzitter van de „Vereeniging tot Stichting en Instandhouding van een hospitaal voor studenten in Kampen”. Toen deze vereniging was opgericht trof het juist zo, dat het grootste hotel in Kampen, hotel Pays Bas, te koop kwam. Dat werd door de nieuwe vereniging haastig aangekocht. En aldus kreeg onze School haar studentenhuis.

Het heeft ontzaglijk veel moeite gekost dat hospitaal op goede wijze te exploiteren. Vooral in de crisisjaren na 1930, toen ook de „kostgelden” voor de studenten, die bij burgers van Kampen inwoonden, zeer laag werden. Wat heeft speciaal Prof. Schilder niet gesjouwd om wat geld bij elkaar te krijgen ten einde de zaak gaande te houden.

Tijdens de oorlog werd het hospitaal, als zovele andere gebouwen, door de Duitsers gevorderd. Na de oorlog, toen deze heren waren verdwenen kwam het bestuur van de hospitaalvereniging uiteraard voor de vraag te staan wat het nu moest doen. Op 24 September 1945 kwam daartoe een vergadering van deze vereniging in Kampen bijeen. Prof. Schilder was daarvan destijds de voorzitter. Tot grote verbazing en blijdschap van allen bleek, dat de opgekomen leden zonder uitzondering vrijgemaakt waren! En zonder enige moeite werd toen besloten, dat het gebouw met alle lusten en lasten daaraan verbonden zou worden verkocht aan een instantie die in doelstelling aan de hospitaalvereniging verwant was! Men begrijpt onmiddellijk welke instantie dat was! Het was de

„Stichting”, welke in Groningen was opgericht voor de financiële verzorging van de Theologische Hogeschool. Zo kreeg onze School het ons allen zo welbekende, doelmatige gebouw aan de Broederweg en zo kwam tegelijk de School in Kampen.

***

Zo had dan de School een gebouw gekregen.

Maar vraag niet hoe het er uit zag!

De edelgermanen hadden een massa stukgeslagen of op andere wijze vernield. Van de grote serre in de tuin, die toen het gebouw van hotel tot hospitaal werd omgetoverd, in studentenslaapkamers was gemetamorphoseerd, hadden deze een aantal varkenshokken gemaakt. Deze onreine dieren waren wel verdwenen, maar mest en stro lag er nog in overvloed.

Onder leiding van Peter Bos, sinds onheugelijke tijden aarts-diaken van de kamper Gereformeerde Kerk, een man wien „de liefde voor de school is aangeboren”, werd de chaos direct en duchtig aangepakt. In zijn zaak was toch nog niets te doen. Tegelijk trad hij op als, laat ik maar zeggen: pedelaar-artikel-acht. Het nog overgebleven hospitaal-meubilair werd geïnventariseerd. Besloten werd dat zo voordelig mogelijk te ver-

kopen. De diakonie van de Geref. Kerk werd eigenares van de nog aanwezige slaapkamermeubelen en het niet gestolen of vernield linnengoed. Dat kwam in die tijd buitengewoon goed van pas. In een minimum van tijd was het uitgedeeld. De grote linnenkast, die jaren lang de bovengang van het hospitaal had gesierd, kan men thans bewonderen in de diakoniezaal van het kerkelijk gebouw tegenover onze School. Ze bleef ondanks de storm der tijden ononderbroken haar functie vervullen. Wat niet voor de School gebruikt kon worden werd aan meestbiedenden verkocht.

Terwijl deze dingen geschieden werd het bijna onbruikbare gebouw toch reeds voor de School gebruikt.

De colleges werden gegeven vooreerst in die ruimte welke in het hotel eetzaal was, in het hospitaal conversatiezaal en thans — na vergroot te zijn — als aula fungeert. De „tapkast” en de „toonbank” welke in de twee eerste tijdperken van de historie van ons schoolhuis deze zaal sierden, doet nog dagelijks dienst in de grote zaal van het reeds genoemde kerkelijk gebouw. Ook daaruit blijkt, het zij ook in dit verband even opgemerkt, hoe nauw kerk en school verbonden zijn! Bovendien werd de wetenschap ook nog uitgedeeld in de zaal waarin onze bibliotheek startte en thans nog de conservator daarvan troont.

De katheders bestonden uit drie onderdelen. Vooreerst uit een wankele tafel. Vervolgens uit een nachtkastje daar dwars over heen gelegd. En ten slotte een beddekleedje, dat zorgvuldig over een en ander was gedrapeerd. Toen Peter Bos ook nog een drinkglas van huis meenam als aanvulling van de

kathederstoffer, ontlokte dat aan Prof. Greijdanus de uitroep: „Wat een weldaden genieten we nog!”

Spoedig werd de voorlopige pedel vervangen door een definitieve. In hem trad een nieuwe generatie op! Deze pedel was een zoon van Peter Bos. Er was wel wisseling van personen. Maar het geslacht — en wat meer zegt: de geest — blééf. Op 11 October werd J. Bos in zijn nieuwe functie benoemd. En reeds op 15 October 1945 trad hij in dienst. Het was „goed” in die dagen. Daarom kon men snel handelen. Met vijf en twintig van zijn vader geleende guldens begon deze zijn arbeid. Om pedel te kunnen zijn, moet je toch op zijn minst een bloc-note, wat inkt en een pen hebben. Met enige moeite werd een penhouder met enkele voor-oorlogse kroontjespennen bemachtigd. Vulpennen waren legendarische dingen in 1945. Zelfs kon — o wonder — een schrijfmachine worden... geleend!

Zo begon de School „te draaien”. De studenten waren enthousiast. En de collegen gingen door terwijl rondom de „collegezalen” de vernieuwing en herbouw een aanvang namen. Ze gingen door tot het lawaai te erg werd. Toen verhuisde de School naar het gebouw van de C.J.M.V. aan de Oudestraat. De studenten zaten daar aan uit wat schragen en planken gefabriceerde tafels. Vele „jongedochters” en „jongemannen” hadden er respectievelijk aan gehandwerkt en geboemd en deden dat nog. Een kamertje aan de achterzijde fungeerde als Senaatszaal. Zelfs werd na afloop van de colleges een zaal van „Gedenkt het Woord” tot leeszaal geïmproviseerd. In dat gebouw werden ook vier studenten tot candidaat gepromoveerd. Laat ik hun namen hier vermelden. Het waren de studenten Duits, Plooy, Van Venetië en Overeem. Hun bul is er niet minder om! De op een na laatst genoemde kreeg zelfs een „cummetje”.

***

Aldus begon dan onze School op 28 Sept. 1945 een nieuwe phase in haar bewogen historie. Op die dag opende prof. Greijdanus de lessen met een aangrijpende en nog steeds op en top actuele toespraak over het thema: Onze roeping nu.

Wat hebben Greijdanus en Schilder in die tijd gewerkt! Met eerbied en ontzag heb ik nog eens naar de eerste Series gekeken. De eerste gaf n.b. elf uur college. De tweede twaalf. Samen doceerden ze alle vakken! Gelukkig duurde deze situatie niet lang. Want reeds op 13 Nov. trad Drs (thans Dr) Mulder op als lector. Zonder enige ceremonie begon hij zijn werk. En in diezelfde maand werden door de synode in Enschede drie nieuwe professoren en de zendingslector benoemd.

Men kan zich thans moeilijk meer voorstellen hoe het leven aan de School toen was. Het was er best om te werken. Er was tussen allen een volstrekt open verhouding, en warme onderlinge waardering en bovenal een elkaar aanvaarden juist zoals men was en omdat men zo was. Wat genoot prof. Schilder. Hij leefde op! En het scheen alsof prof. Greijdanus weer jong geworden was.

Met welk een vreugde en toewijding kon prof. Schilder zich geven aan en spreken over allerlei details van het leven der School. Samen met mijnheer Zalsman ontwierp hij b.v. het zegel van de School. Het tegenwoordige zal wel mooier wezen, maar ik houd in mijn hart een warm plekje voor het oude, dat ik boven dit artikel nog maar eens heb laten afdrucken. En met hoeveel zorg maakte Schilder een ontwerp voor glas-in-loodramen en nog zoveel meer.

Steeds weer wezen en Greijdanus en Schilder er op dat heel het schoolleven gekenmerkt diende te worden door soberheid en eenvoud. Wat heeft speciaal Greijdanus er op gehamerd, dat alle hoogheid, eigenwaan, grootdoenerij een fundamenteel bederf zijn niet alleen van de ware dienst des Heren maar ook van de wetenschap. Hij hamerde het er in en bracht het in praktijk, dat de vreze des HEREN het beginsel is ook der wetenschap. Hoe vaak heb ik het hem horen zeggen, dat de ellende in Kerk en School altijd en alléén haar oorzaak had, heeft en hebben zal in het gemis aan waarachtige vroomheid.

Ja, het was die beiden om eenvoud te doen. Laat ik als bewijs daarvan een briefje af-

schrijven, dat Schilder in die tijd onder de collega's liet circuleren. Hier is het:

Dear Collega's,

Als ik de stemming goed „aanvoel”, is er meer dan één, die voor den avond van de rectoraatsoverdracht er niet vóór is, een langdurig eet- en drink-symposium aan te richten met rok en avondjurk in een stoeltje, doch die met de oude traditie breken wil, en zich vergenoegen met een kopje koffie in de professorenkamer met de genoodigden van professorenfamilies, heel kort. Willen de collega's even hier aantekenen, of ze 't zóó willen dan wel als van ouds? Laat ons stemmen: simplex, dan wel compositionum.

W.

„Aan de collega's. Als ik de stemming goed „aanvoel” is er meer dan één, die voor den avond van de rectoraatsoverdracht er niet vóór is, een langdurig eet- en drink-symposium aan te richten met rok en avondjurk in een stoeltje, doch die met de oude traditie breken wil, en zich vergenoegen met een kopje koffie in de professorenkamer met de genoodigden van professorenfamilies, heel kort. Willen de collega's even hier aantekenen, of ze 't zóó willen dan wel als van ouds? Laat ons stemmen: simplex, dan wel compositionum.”

Natuurlijk werd gekozen voor simplex, hetwelk, overgezet zijnde, is: éénvoudig.

God geve dat deze éénvoud de School in alles wat zij is en doet moge kenmerken.

Anders is het beter dat ze ondergaat.

C. V.

De kerk in Oost-Duitsland

I

In het februari-nummer van „Het Beste” stond een artikel uit Readers Digest van de hand van Stanley High over deze kerk met een nogal dikdoenerig opschrift. Het opschrift luidt: „Oost-Duitsland verliest de strijd tegen de kerk”. Het is te hopen. Of het zo is, is nog niet te zeggen. Met de kerk wordt hier bedoeld de Evangelische Kerk in Duitsland. Gelijk wij in onze artikelen over de kerk in West-Duitsland geschreven hebben, is de Evangelische Kirche Deutschlands zowel in West- als in Oost-Duitsland, en is zij in West- en Oost-Duitsland organisatorisch één, onder één synode, onder één Kirchenrath, met aan het hoofd één voorzitter, dr Dibelius.

De schrijver van het artikel in „Het Beste”, ziet de massieve, strenge Marienkerke in de oostelijke sector van Berlijn als „een omhoog-torend symbool van het feit, dat de christelijke kerk, als enige van de eens vrije organisaties, weerstand blijft bieden aan het meedogenloze, communistische regime”.

Blijkbaar heeft hij een dienst meegemaakt in deze Marienkerke. Hij schrijft dat deze kerk 's zondagsmorgens vol gelovigen is... En buiten is het aantal van hen, die binnen geen plaats kunnen krijgen zo groot, dat woedende partijfunctionarissen de politie ontbieden om de menigte uiteen te drijven. „De stem van bisschop Otto Dibelius, een van de zes presidenten van de Wereldraad van Kerken, voorzitter van de Evangelische Kirche Deutschlands, is zacht; maar wat hij zegt wordt door de Oostduitse communisten gehoord en met verbittering”.

En wat zegt bisschop Dibelius? Hij heeft gezegd dat er geen compromis mogelijk is tussen de Christelijke kerk en het atheïsme van het communistisch bewind. Dibelius heeft zich in 1933 tegen de Nazi's verzet. Hij werd een afgezette geestelijke in het Derde Rijk en heeft het zelfs tot voor de rechtbank gebracht. Nu is hij 77 jaar en moet hij voortaan staan in het verzet tegen het communistisch bewind.

De communisten hebben het tot nu toe niet gewaagd de grijsaard gevangen te nemen. Zij hebben wel in de laatste tijd hem de toegang tot de oostelijke sector van Berlijn en tot de Democratische stroom van ongeëvenaard vuile propaganda losgelaten en op alle terreinen van het kerkelijk leven wordt hun wurgende greep steeds knellender. Tientallen predikanten zijn gearresteerd en anderen zijn door de pers beschuldigd van schandelijke misdrijven. Zo zijn de methodes van het totalitaire bewind. Men kan zich niet publiek verdedigen tegen dergelijke lastercampagnes.

De eerste poging die de communisten deden om de kerk klein te krijgen was een greep naar de kinderen. Wie de jeugd heeft heeft de toekomst. Dat weten de communisten ook. Deze greep bestond hierin, dat het vanouds in Duitsland bestaande godsdienstonderwijs op de scholen, werd afgeschaft. Godsdienstonderwijzers werden ontslagen en velen van hen werden van een ander beroep uitgesloten. Lessen in de materialistische levensbeschouwing kwamen er voor in de plaats.

Stanley High deelt mee dat deze poging om de jeugd te grijpen niet gelukt is. Op een oproep der kerk hebben zich vele mannelijke en vrouwelijke „leken” gemeld en is een korps godsdienstonderwijzers gevormd. Zij ontvangen net genoeg om van te leven en dikwijls sluiten de communisten hen uit van andere betrekkingen. Sommigen zijn gearresteerd op gefingeerde beschuldigingen. Hun kinderen zijn uitgesloten van studiebeurzen en worden op school vaak achter gesteld. Toch houden duizenden van deze onderwijzers vol.

Maatregelen werden voorts genomen om de leerlingen alle lust te ontnemen om deze godsdienstlessen bij te wonen. Op moeilijke uren werden de lessen gesteld. Het lesgeven in particuliere huizen werd zelfs door allerlei bepalingen zeer bemoeilijkt, maar desondanks gaat het geven van godsdienstonderwijs door. En het resultaat schijnt te zijn dat van protestantse ouders ongeveer negentig procent der kinderen godsdienstonderwijs wenst te ontvangen. Aan roomse zijde ligt het percentage volgens de schrijver in „Het Beste” nog iets hoger.

In 1954 zijn de communisten een tweede stap begonnen om de jeugd te winnen. Dat was de invoering van de z.g.n. **jeugdwijding**, een plechtigheid waarbij jongens en meisjes werden toegelaten tot het leven in de gemeenschap. Duizende, speciaal hiervoor opgeleide propagandisten werden op de jeugd losgelaten en op ouders en onderwijzers werd druk uitgeoefend. Kinderen werden vooraf op cursussen onderwezen in de „wetenschappelijke basis van onze nieuwe, progressieve maatschappij”. Het speciale boek dat bij de jeugdwijding aan de kinderen wordt meegegeven, zegt, dat het christelijk geloof bijgeloof is, en dat de georganiseerde kerk een middel is voor de reactionaire machten om het volk dom te houden en te onderdrukken. Het zijn de bekende communistische leuzen en methoden van Rusland, die in Oost-Duitsland ook worden toegepast. Maar tot nu toe niet met succes. De kerk voert op het moment de strijd op dit punt van de communistische jeugdwijding. De kerk heeft haar duidelijk „neen” tegen deze jeugdwijding uitgesproken. Wij zien in deze stap van het communistisch bewind een herhaling van hetgeen tijdens het Hitlerbewind in Duitsland de Hitlerjeugd was.

En dat niet alleen. Het regime poogt de jeugd aan te pakken op de manier **waarop de kerk zelf de jeugd aanpakt**. Het is bekend, dat in de duitse volkskerk de **confirmatie** de liturgische plechtigheid is, waarbij de jeugd der gemeente, die gedoopt is, de drempel van kind tot jong mens overschrijdt, en nu, na catechismus-onderricht te hebben ontvangen, toegang tot het avondmaal verkrijgt en zo in de volle gemeenschap der gemeente van Christus wordt opgenomen. De confirmatie trad na de Hervorming in de Lutherse volkskerken in de plaats van het roomse **voormsel**. In de volkskerken is het gewoonlijk een formaliteit. Na de confirmatie en na het huwelijk, dat in de kerk wordt bevestigd, komen de meesten niet meer ter kerk. We hebben in onze artikelen over de kerk in

De plaats van Elihu in het boek Job

I

West-Duitsland op deze volkskerktradities, waarin weinig van levend geloven te bespeuren is, geweest. Nu, de communisten hebben in de plaats van het traditionele kerkgebruik, hun plechtigheid er bij de jeugd in willen brengen. Eerst onderricht in hun communistische catechismus. Daarna een plechtige wijding met trouwbeloften aan de communistische levensbeschouwing en aan de partij.

Duizende jonge mensen zonder kerkelijke binding zijn natuurlijk slachtoffer van deze methodes geworden.

Van rooms katholieke zijde is een duidelijk antwoord van alle kansels in Oost-Duitsland voorgelezen. Een antwoord, waarin werd gewaarschuwd voor deelname aan de jeugdwijding en de kerkelijke dreiging er bij dat de sacramenten zouden worden geweigerd aan alle deelnemers aan de jeugdwijding, als ook aan hun ouders.

De Evangelische kerk reageerde op soortgelijke wijze. Bisschop Dibelius heeft verklaard, dat men niet de ene dag naar de kerk kan gaan en trouw beloven aan God de Vader, de Zoon en de heilige Geest en de volgende zondag getuigenis afleggen van loyaliteit jegens een tegenovergestelde levensbeschouwing.

Ondanks veel laster en velerlei bedreigingen, heeft niemand van de leidinggevende mensen, predikanten en andere de jeugdwijding gesteund. Minder dan één procent van de kinderen, die ter catechisatie gaan, is omgezwaid naar de jeugdwijding.

Op dit punt heeft de volkskerk-traditie het glansrijk gewonnen van de communisten tot nu toe.

J. MEESTER.

Als we in het boek Job de figuur van Elihu tegenkomen, geraken we in enige verlegenheid. Het lijkt wel, alsof zijn toespraken op zich zelf staan. Job antwoordt er zelf niet op. Toch is moeilijk aan te nemen, dat hij het er geheel mee eens is geweest, daar Elihu op ettelijke punten een geluid laat horen, dat van de taal der vrienden nauwelijks te onderscheiden is, hoewel hij dezen verwijt, dat ze „geen antwoord gevonden en nochtans Job schuldig verklaard hadden” 32 : 3. Men heeft in de toespraken van Elihoe wel eens het hoogtepunt van het boek Job gezien, maar zijn gedachte, dat het lijden niet alleen straf maar ook beproeving en kastijding kan zijn, staat niet in het middelpunt en blijkt alleen indirect uit 33 : 15—24, waarin we houvast hebben aan de Messias-aanduiding „één uit duizend” vs 23. Als we de toespraken van Elihoe als geheel overzien, kunnen we moeilijk volhouden dat zijn woorden uitkomst gebracht hebben; in dat geval zouden we trouwens moeite krijgen met het eigenlijke slot, de beide antwoorden des HEEREN aan Job, met name het tweede. Juist die twee hoofdstukken, waarin het volle licht doorbreekt, zouden er dan min of meer bij hangen.

In mijn boekje over de boodschap van het boek Job heb ik aangenomen, dat de Elihu-episode uit latere tijd stamt. Deze opvatting is wél te onderscheiden van de mening, dat de Elihu-episode er helemaal niet in hoort. Er zijn Bijbeluitgaven, o.a. die van Prof. Brouwer, die de toespraken van Elihoe eenvoudig weglaten. Dat is zeker niet de mening van de kerk van alle eeuwen. Door zo te werk te gaan, laat men de taalkundige en literaire

behandeling heersen over het Bijbelgebruik, en daarmee voert men principiëel een zekere Schriftcritiek in. Hoe ver men in dit opzicht vandaag wel gaat, moge blijken uit een recensie van een boek van Claus Westermann, *Der Aufbau des Buches Hiob*; de recensie is van de hand van de belgische O.T.-icus p. dr. J. de Fraine, S. J. Claus Westermann is van mening, dat men op grond van de vormhistorische ontleding van de stijlsoorten kan vaststellen, dat er in het boek Job tien verschillende delen voorkomen, o.m. twistgesprek, klacht, gebed, argumentatie. Daarbij worden deze delen als losse stukken opgevat, zoals blijkt uit de opvatting inzake Job 28 en de Elihoe-toespraken, terwijl Westermann de hoofdstukken 24—27 beschouwt als een verzamelplaats van ten dele onbewerkte fragmenten. De vraag naar de eenheid van het boek komt niet aan de orde, zo min als de ontleders van de homerische gedichten zich veel om de eenheid ervan hebben bekommerd.

Het beginsel dat ons moet leiden bij deze zaak is m.i., dat aan de kerk de woorden Gods zijn toevertrouwd. In haar dogma geeft de kerk o.m. getuigenis van haar verklaring van de Heilige Schrift. Wie de belijdenis van de kerk aanhangt, is dan ook aan deze verklaring gebonden. Daarmee is gegeven, dat de kerk uitermate voorzichtig moet zijn in haar exegese, want het gevaar doet zich gauw gevoelen, dat de kerk te veel bindt. Inzake het boek Job bindt de kerk aan het geloof, dat we dit boek moeten lezen niet als het woord van een mens, maar, zoals het waarlijk is, als het Woord van God. Heel veel verder kan de kerk in haar exegese moeilijk gaan. Maar in de belijdenis, dat het boek Job Gods Woord is, ligt besloten dat dit boek een eenheid is. Niét dat de Elihoe-episode beslist in dezelfde eeuw geschreven moet zijn als andere delen. De roomse kerk laat veel meer vrijheid dan we zouden verwachten; de vrijheid die zij laat is m.i. veel te groot en biedt geen voldoende verweer tegen Schriftcritiek. Verschillende uitspraken van de kerk, die in verschillende mate gezag hebben, alsook de uitspraken van de zgn. Bijbelcommissie, laten ruimte voor wat wij bepaald Bijbelcritiek zouden noemen. Dezelfde p. J. de Fraine geeft een critiek op een italiaans Bijbels woordenboek, waarin hij opmerkt dat dit werk „ontstellend conservatief” is. Het geeft nl. „alle verouderde posities der behoudsgezinde school”: Eva is genomen uit een stuk van Adams lichaam; Daniël 7 is voorspelling; de toren van Babel als folkloristisch motief ter illustratie van een theologische these wordt door de italiaan (Francesco Spadafora) afgevoerd; Baruch wordt ten tijde van Jeremia geplaatst; Deuteronomium is geheel van Mozes en geheel het kritische probleem daartrent wordt genegeerd; Genesis 1—11 werd door Mozes geschreven in de 15e eeuw; er zijn geen twee redacties van Richteren; het boek Jesaja is van één enkele auteur; Hosea kreeg van den Here een positief bevel om een prostituée te huwen; dat Noch 950 jaar oud werd is geen probleem. — Dit zijn enige opvattingen van een italiaans rooms theolog, die volgens p. de Fraine ontstellend conservatief is. — Dergelijke opvattingen, die de eenheid van de Bijbelboeken en van de Bijbel zelf aantasten, zijn voor roomse theologen en leken toelaatbaar. Daarbij weet Dr de Fraine zeer goed, dat de wetenschappelijke bestudering van het O.T., die de naakte waarheid wilde zoeken, in feite nooit ont kwam aan de greep van een of ander vooroordeel. Hij noemt in een andere recensie het romantisch-artistiek vooroordeel, het rationalistische van de Aufklärung, vooroordelen die opgedrongen werden door allerlei filosofische tijdstromingen of archaeologische ontdekkingen (zoals het „panbabylisme” van Delitzsch) en hij schijnt even op te merken, dat er ook een theologisch vooroordeel zijn kan, dat schadelijk inwerkt op ons Bijbelgebruik, maar het lijkt alsof hij daartegen weinig bezwaar heeft, nl. het in de jongste tijd gehanteerde schema van de Godsverkondiging: men gaat er apriori van uit dat alle Bijbelboeken een of andere Godsverkondiging geven, en laat daarbij volle ruimte voor historische en religieuze critiek. In zijn recensie over het boek

Ily droegh onse smerten

van Jacob Revius

(1586—1658)

*T'en zijn de Joden niet, Heer Jesu, die u cruysten,
Noch die verradelijck u togen voort gericht,
Noch die versmadelijck u spogen int gesicht,
Noch die u knevelden, en stieten u vol puysten,
T'en sijn de crijchs-luy niet die met haer felle vuysten
Den rietstock hebben of den hamer opgelicht,
Of het vervloecte hout op Golgotha gesticht,
Of over uwen rock tsaem dobbelden en tuyschten :
Ick bent, o Heer, ick bent die u dit heb gedaen,
Ick ben den swaren boom die u had overlaen,
Ick ben de taeye streng daermee ghy ginct gebonden,
De nagel, en de speer, de geessel die u sloecht,
De bloet-bedropen croon, die uwen schedel droecht :
Want dit is al geschiet, eylaes ! om mijne sonden.*

Uit: *Over-ysselsche Sangen en Dichten* (1630). Afdrukt naar den tekst in de uitgave van Dr. W. A. P. Smit, deel I (1930), p. 222.

Woordverklaring: *knevelden*: bonden. — *puysten*: builen. — *haer*: hun; *felle*: vinnige. — *den rietstock*: de rieten stok of staf, waarop de edik is gereikt. — *tsaem*: samen. — *tuyschten*: kwanselden. — *den swaren boom*: (het opstaande hout van) het kruis. — *die u had overlaen*: dat u te zwaar had gedrukt. — *de taeye streng*: het onbreekbare touw. — *daermee*: waarmee. — *nagel*: spijker.

Niet de Joden, niet de Romeinse soldaten, maar ik, - ik, - ik, - om mijn zonden. Dat is de felle klacht van zelfbeschuldiging die opklinkt uit dit sonnet. De klacht van een, die in den geest het bitter lijden van den Here Jezus overdenkt, het in al zijn stadia als voor ogen ziet, en het dan breed uitstalt in zijn vers: de kruisiging, en den krommen rechtshandel daarvóór, — nog eens beide dooréén; om het dan alles met een diepe nadrukkelijkheid zich toe te eigenen door zich met het marteltuig te vereenzelvigen en als het ware weg te zinken in de barmhartigheden Gods. Deze zelfaanklacht is niet schaamteloos (zoals van humanistische zijde is beweerd), maar beschaamd tot in de nieren. Het is een kreet naar den hemel, maar een die breekt in een snik.

In de gebeeldhouwde symmetrie van dit vers is deze allerpersoonlijkste belijdenis opgevoerd tot een dramatische verhevenheid, die haar ver doet uitstijgen boven persoon en uur. Hier staat de „calvinist” ontdekt voor alle tijden die zijn taal nog zullen verstaan.

Toch is dit gedicht ook volop kenmerkend voor een tijd die voorbij schijnt te zijn. En dat niet alleen om zijn plechtige bouw en zijn sonore taal, die een grote vurigheid van geest en een hartstochtelijke liefde nauwelijks kunnen versluieren. Maar om zijn voornaamheid; om de innerlijke reserve, die het „om mijne zonden” als het ware wegdrukt naar het einde en er daar het allerswaarste accent aan geeft, maar dan de stilte zoekt en de schaamte hoedt.

J. BOSCH.

van Westermann over het boek Job pleit Dr de Fraine voor een opvatting, die van het boek Job geen theoretisch antwoord verwacht, maar wel een „sapiëntieel vruchtbaar perspectief”, t.w. voor het praktisch beleven van het lijden; met deze laatste opvatting kunnen we ons goed verenigen, al blijft ze nogal vaag omdat de vraag naar de eenheid van het boek en van zijn Goddelijk karakter in de schemer blijft hangen.

Nemen we aan dat de Elihu-episode tot het boek Job behoort en daardoor medewerkt aan de eenheid van dit boek, dan ligt daarachter het vermoeden, dat het ons overgeleverde boek Job teruggaat op een zeer oud geschrift, waarin de geschiedenis van Job vrij breedvoerig geschreven moet zijn. Van dit geschrift kan een wijsheids-school door contact met het buitenland kennis gekregen hebben, en we kunnen er alleen naar raden, waarom deze school aanvankelijk weinig of geen aandacht aan Elihu heeft besteed, althans hem in haar bewerking niet heeft opgenomen. Toch is het iets anders dan raden, als we het vermoeden uitspreken, dat deze wijsheids-school aanvankelijk met Elihu geen

raad heeft geweten: wij weten eigenlijk ook geen raad met hem. Hij is een sympathiek man, die vier toespraken tot Job houdt, en elke volgende is een correctie op de voorafgaande; we zouden zeggen: telkens praat hij zich vast. Heel duidelijk vinden we dit op de grens van de derde en vierde toespraak: de derde eindigt nl. met felle veroordeling, maar onmiddellijk daarna zegt hij „wacht nog een weinig, dan zal ik u onderrichten, want er is nog genoeg over God te zeggen”; deze woorden wekken de indruk, alsof Elihu zijn boze woorden aan het einde van de derde toespraak weer goed wil maken. Maar die indruk is toch maar ten dele juist. Elihu is de man die er niet uit kan komen, die ook niet precies kan zeggen wat hij bedoelt, en het is voor ons heel treffend dat zijn vierde rede een duidelijke voorbereiding is voor het gesprek met God, dat Job straks hebben zal: Elihu kondigt het onweer aan, waaruit de Here tot Job spreekt: Hoort, hoort het daveren van Zijn stem, de donder die uit Zijn mond komt, 37:2.

(Wordt vervolgd).

K. J. POPMA.

kerk- en dogmengeschiedenis, een even verheven en ideale, maar in de praktijk meestal onmogelijke vakkencombinatie aan de Rijksuniversiteiten als aan de Vrije Universiteit en te Kampen die van kerkgeschiedenis en kerkrecht. Op 24 November 1924 houdt hij zijn openingscollege, al kenden de studenten hem reeds lang, ook door zijn vervanging van Pijper bij diens ziekte.

In 1925 verleende de Universiteit van Zürich hem het Eredocraat als bekwaam Zwinglikenner.

In Maart 1932 verleende de Universiteit van Edinburgh hem de zelfde onderscheiding.

Hoewel hij als hoogleeraar weinig preekte en zich zoveel mogelijk vrijhield van de kerkelijke tredmolen, om zich geheel aan zijn wetenschappelijk werk te wijden, was hij op verzoek van de Hervormde Synode lid van de Commissie voor het onderhouden van betrekkingen met buitenlandse kerken. In die functie vertegenwoordigde hij de Hervormde Kerk bij de vergadering van het Pan Presbyterian Council in New York, Cardiff, Den Haag en Elberfeld. De plechtige herdenking ter viering van het driehonderdjarig bestaan der Hervormde Kerk in Noord-Amerika woonde hij bij als afgevaardigde van de Leidse Universiteit en de Nederlandse Hervormde Kerk.

Hij stond op het punt zich opnieuw naar Amerika te begeven om colleges te geven aan het Hartford Theological Seminary, toen een kortstondige maar hevige ziekte, verergerd doordat hij opnieuw kou vatte, toen hij nog niet genoeg genezen was, een einde maakte aan zijn vruchtbare arbeid in kerkelijke en universitaire kring.

In dit verband is van belang nogmaals Prof. Dr. J. Lindeboom te citeren. Ook met de wetenschap dat hier een vrijzinnige aan het woord is, is voor ons dit getuigenis van voldoende belang, om te weten dat Eekhofs confessioneel-gereformeerde overtuiging volop bekend werd, juist daar waar ons geluid zo weinig doordringt. Lindeboom schreef over hem in zijn levensbericht voor de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden: „Eekhof was zeer positief rechtzinnig, de confessionele beginselen toegegaan, maar een partijman was hij niet. Zijn waardeering voor ernstige, geestelijke tegenstanders, hoe ver naar links ook hun standpunt mocht zijn, was eerlijk en oprecht, en verwonderlijk breed. Ook in dezen misten zijn opvatting en optreden alle scherpte. Misschien kwam dit door den ietwat methodistischen inslag van zijn religieusiteit waarin het gevoelselement overheerschte boven het intellectualistisch dogmatische; voor een deel ook was het een gevolg van zijn aanraking met de Anglosaksische vroomheid en godsdienstvormen, die verzachtend en verbreedend hadden gewerkt op wat bij anderen star en stug Calvinisme blijft. Het gereformeed Protestantisme zoals hij dit zag, en misschien hier en daar wat té geïdealiseerd zag, was niet dat, hetwelk op velen hier te lande een afstootende werking oefent door onverzettelijke hardheid en exclusivisme, maar een dat niet geheel vreem dwas aan de bewogenheid van het Sektentypus, en althans het eucumenisch streven als een directe taak aanvaardde. Er zou een belangwekkende theologische en dogmenhistorische bespreking zijn te voeren naar aanleiding van de vraag in hoeverre Eekhof's opvatting van het gereformeed Protestantisme voldoende rekening hield met alle kanten van dit godsdienstig en historisch verschijnsel. Belangwekkend, veelszins verdedigbaar en daarbij sympathiek was die opvatting zeer zeker”.

Reeds had Lindeboom opgemerkt hoe zijn portret met prijzend herdenkingsartikel niet alleen in Hervormde bladen had gestaan, maar ook in het Rooms-katholieke dagblad DE TIJD en in de liberale ROTTERDAMMER.

Het zijn deze gegevens, waarbij uiteraard slechts een sobere keuze gedaan kon worden uit wat ter beschikking stond, die van belang zijn te weten, aler men verstaat wie het was waaraan de pas gepromoveerde K. Schilder in DE REFORMATIE een herdenkingsartikel wijdde.

Om één en ander voldoende af te ronden, willen wij, alvorens op deze herdenking nader in te gaan, een volgende maal nog iets opmerken over Eekhof als kerkhistoricus.

(Wordt vervolgd).

G. PUCHINGER.

Een in memoriam van vijftwintig jaar geleden

„Op 23 Maart overleed na een ziekte van nauwelijks twee weken EEKHOF, eerst 48 jaar oud. Hoe kort geleden scheen hij ons, met zijn opgewekt en jeugdig voorkomen, nog in den opgang van zijn ijverige werkzaamheid, een wetenschappelijke figuur, die zich, meer dan de meesten van ons wisten, nog ontplooipte, nog zooveel voor de toekomst beloofde.”

Prof. Dr. J. HUIZINGA
Rectorale Oratie

Leidse Universiteit
18 September 1933

II

Prof. Dr. A. Eekhof

Geboren op 26 Juli 1884 te Steenwijk, bracht de jonge Albert Eekhof zijn eerste jeugd jaren in Amerika door, waar zijn vader te Alto, in de staat Wisconsin presbyteriaans predikant was. Te Alto, en later in Milwaukee volgde Albert Eekhof het Lager Onderwijs.

Op zijn tiende jaar keert het gezin Eekhof terug naar Nederland, omdat de vader te Werkhoven beroepen is; in 1908 verhuist het gezin naar Gouderak, in 1900 naar Rouveen, in 1908 naar Diemen.

Inmiddels loopt de jonge Eekhof met succes het gymnasium af te Gouda en wordt in het vermaarde jaar van de Spoorwegstaking student aan de Rijksuniversiteit te Leiden, waar hij zich voorbereidt op het ambt van zijn vader: ook hij wil predikant worden.

De studie vlot: in 1908 wordt hij toegelaten tot de Evangeliebediening. Maar reeds bij de eerste aanpak van de studie was dat niet zijn enig doel geweest. Zijn leermeester Prof. Dr. F. Pijper had zijn leerlingen ingescherpt dat het studeren om klaar te komen, hoe ook in een enkel geval van financiële noodzakelijkheid een eis, in wezen de dood is van de ware studie. Wanneer Pijper in 1912 als Rector-Magnificus zijn waardigheid overdraagt aan zijn opvolger, zal hij uitspreken: „Wie verlost ons van de examen-studie? Reeds dertig jaar geleden werd van dezen kathedraal over de overtollige examens geklaagd. Maar het bijgeloof in de waarde der examens leeft voort, het verbreidt zich zelfs verder en verder. Hoe oud is reeds de klacht dat onze universiteiten een verzameling van vakscholen dreigen te worden, waarin de voorbereiding voor de examens de vrije studie doodt. Er was een tijd waarin men geloofde in de onmisbaarheid van de pijnbank; een tijd waarin men geloofde in spoken; wij leven in een tijd waarin men gelooft in examens”.

Onder leiding van zulk een leermeester, die begreep dat het werkelijke talent én de academische gebondenheid én de academische vrijheid behoeft, was het Eekhof gegeven zich met name te bekwaamen in de Kerkgeschiedenis. Mede door zijn bescheiden financiële middelen werd hij geen lid van het Corps;

wel nam hij deel aan het theologisch dispuutleven, waar hij de latere hoogleraren Thierry en De Zwaan leert kennen. Reeds in 1909 promoveerde Eekhof cum laude te Leiden onder Pijper op een proefschrift: „De Questiers van den aflat in de Noordelijke Nederlanden” tot doctor in de godgeleerdheid.

Direct daarna maakt hij, dank zij de financiële hulp van één der Leidse Curatorenfondsen een studiereis naar Amerika. In 1910 doet hij zijn intrede te Diemen, aldaar zijn Vader opvolgend. In 1914 gaat hij naar Ouderkerk aan den Amstel, al zal hij deze gemeente slechts enkele maanden als predikant dienen.

Voor enkele maanden slechts, want in 1914 wordt hij te Leiden benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de Geschiedenis van het Gereformeed Protestantisme. Op 14 April 1915 sprak hij zijn inaugurale rede „Het Gereformeed Protestantisme” uit „in de aula van de historische burch van het Nederlandse rationalisme” gelijk mijn leermeester Gerretson nog onlangs niet ongeestig en niet onwaar de aula van de Leidse Academie betitelde.

Dat men hem binnen de Hervormde Kerk ook in het algemeen waardeerde bleek uit het feit dat men hem in 1915 met W. J. Aalders en P. de Buck op de nominatie plaatste als kerkelijk hoogleeraar te Groningen in de vacature Malinckrodt. De Synode zal echter W. J. Aalders aanwijzen, die later de Ethiek zal doceren en als zodanig grote bekendheid krijgt.

In 1917 spreekt Eekhof, in het jaar van het eeuwfeest der Hervorming, in tegenwoordigheid van Koningin Emma een herdenkingsrede uit: „De godsdienstige beteekenis van Willem van Oranje voor onze Hervorming”, later geplaatst in het bekende tijdschrift „Stemmen des Tijds”. In 1920, het herdenkingsjaar van de „Pilgrimfathers”, treedt hij opnieuw zeer op de voorgrond als één der beste kenners van deze voorvechters der Reformatie. De vrijzinnige Groninger kerkhistoricus Lindeboom, die ons onlangs ontviel, zal bij zijn dood daarover schrijven: „Het was meer dan kerkhistorische belangstelling in den gewonen zin des woords, die hem daarbij dreef. Zelf overtuigd gereformeed Protestant, van zeer positieve beginselen, maar met die wijde belangstelling die zoovelen dier oude Gereformeerden heeft gekenmerkt, en daardoor geneigd en in staat om over en buiten eigen grenzen te zien, de wereld waardeerende als dienende tot Gods eer, moest hij wel persoonlijke sympathie voelen voor die ondernemende pioniers, die voor hun geloofsen vrijheidsbeginsel de onbekende nieuwe wereld in vroom vertrouwen tegemoet gingen”. Het is opmerkelijk dat Eekhof zijn latere woning in Oegstgeest „The Mayflower” noemde, naar het schip waarmee de Pilgrimfathers uitzielden naar Amerika.

In het najaar 1924 volgde hij zijn leermeester Pijper op als gewoon hoogleeraar in de

BLIJVENDE OPDRACHT

De berichten uit Indonesië hebben ook de nederlandse christenheid opgeschrikt. Het zal dan ook niemand verwonderen dat allereerst de kerken in Nederland zich beraden hebben over haar toekomstige houding en gedragslijn. In de christelijke dagbladen hebben in de loop van de vorige maand berichten gestaan over de voorlopige houding van zowel de gereformeerde kerken (in synodocratisch verband) als van de hervormde kerken, korthedshalve te noemen Baarn en Oegstgeest.

Onder de suggestieve titel: Wat gaat de Zending doen? En met het onderschrift: Gods werk gaat door.

Daarbij werd al in andere opschriften de toekomstige gang van zaken aangewezen: Toerusting Indonesische kerken is eerste taak. Ook de Hervormde zending wil zo lang mogelijk blijven.

In de synode van de hervormde kerk heeft dr. G. P. H. Locher mededelingen gedaan over de verhoudingen van de kerk in Indonesië en de Nederlandse zendingsarbeiders in haar midden.

En wat is gebleken? Dat de Indonesische kerken rondom de Nederlandse zendingsarbeiders zijn gaan staan. Dat voor haar de eenheid in Christus uitgang boven nationale scheidingen. Dat noch de gereformeerde, noch de hervormde zendingsarbeiders hebben te kennen gegeven te willen repatriëren.

Ook werd in Het Zendingsblad der (gebonden) gereformeerde kerken vermeld het zeker opmerkelijke feit, dat de Indonesische delegatie op de vijfde conferentie van de Internationale Zendingsraad te Ghana, voor het front van de wereld een beroep heeft gedaan op de Indonesiërs, „iedere negatieve en vijandige houding tegenover de Nederlanders op te geven, waarbij nog eens aan de Nederlandse broeders wordt verzocht, bereid te zijn naast de Indonesische Christenen in Indonesië te blijven werken in een geest van samenwerking en goede wil, gebaseerd op een gemeenschappelijk belang”. En terecht werd daaraan toegevoegd, dat dit een moedig getuigenis was, voortspruitend uit de geest van christelijke liefde, die alle verhoudingen tussen volken en Kerken moet beheersen.

Dat er wel even moeilijkheden ergens in de archipel hebben gedreigd is ook in de pers wereldkundig gemaakt. En dat betreft een bericht waarbij ook onze kerken rechtstreeks betrokken waren. Ik citeer hier uit een artikel in Trouw: „Er ontstond even een deining, toen bekend werd, dat een aantal zendingsarbeiders op Soemba, van de Gereformeerde Kerken zowel als van de Gereformeerde Kerken onderh. art. 31, zou zijn uitgezonden.

Achteraf is gebleken, dat een autoriteit op Timor (onder wie het eiland Soemba ressorteert), de vanuit Djakarta gegeven instructies of verkeerd heeft begrepen, of verkeerd heeft uitgevoerd. Zodra dit bekend werd is vanuit Djakarta opdracht gegeven, het uitwijzingsbevel ongedaan te maken”.

Inderdaad, dit is de juiste weergave van de stand van zaken. Deze gevaren zijn voorlopig wel afgewend.

We zijn bezig weer te geven wat in de pers zoal werd medegedeeld. Het is dan ook goed nog even door te gaan met het vermelden van een communiqué, dat de raad van samenwerking (in welke raad alle zendingsinstanties van de Gereformeerde Kerken zich beraden en samenwerken) zich heeft beziggehouden met de vragen welke gerezen zijn naar aanleiding van de uit Indonesië ontvangen berichten over de ontwikkeling in de zendingsarbeid.

Het lijkt ons nuttig toe dit gehele communiqué over te nemen.

Allereerst neemt de Raad gaarne voor zijn rekening de voorlopige publicaties, die door het Zendingscentrum enkele weken geleden door pers en radio zijn gedaan. In verband met suggesties, die buiten de gereformeerde zendingskring werden gedaan, werd vastgesteld, dat de gegeven informatie volkomen terecht, in de juiste vorm en zonder noodzakelijk voor-overleg met andere instanties werden verstrekt. In verband met bij sommigen gerezen misverstanden — misverstanden die o.a. ontstonden door een sensationele „kop” in een van de christelijke dagbladen, geplaatst in strijd met gemaakte afspraken —,

werd nadrukkelijk uitgesproken, dat het de bedoeling is, dat de samenwerking tussen de kerken in Indonesië en in Nederland, voorzover dit van de Nederlandse kerken afhangt, zo lang mogelijk zal worden voortgezet, zij het dan wellicht in een gewijzigde vorm.

De gereformeerde zending heeft met grote dankbaarheid kennis genomen van de berichten, die haar van de kant van de zendingsarbeiders bereikt hebben, dat men zo lang mogelijk op zijn post zal blijven. Anderzijds zal een eventuele beslissing om, na gepleegd overleg met de Indonesische zendingsinstanties, met vervroegd verlof terug te keren, volledig door de zending geëerbiedigd worden.

In de vergadering van de Raad werd bijzondere aandacht besteed aan de reeds eerder in de publicaties genoemde „stellingen van Kalioerang” die opgesteld zijn door de missionaire predikanten en sociaal economen op Midden-Java. Uitgaande van het verblijvende feit, dat in de kerken in Indonesië terecht een streven is naar zelfstandigheid in het werk van de Evangelie-verkondiging, juicht de raad de bezinning over deze vraagstukken door de zendingsarbeiders en het overleg met de zendingsdeputaten van de Indonesische kerken van harte toe. Temeer omdat hier een uitvoering wordt gezien van reeds lang bestaande plannen, die door gebrek aan personeel en middelen tot nu toe niet konden worden gerealiseerd.

De raad is er zich van bewust, dat de uitvoering van de plannen de Indonesische kerken voor een zware taak en een grote verantwoordelijkheid zal stellen. De zending is daarom graag bereid om, zolang dit mogelijk is en door de kerken in Indonesië gewenst wordt, daarbij de geestelijke, personele en financiële steun te verlenen, die onontbeerlijk zijn.

De raad van samenwerking heeft samen met de generale zendingsdeputaten een commissie benoemd, die onder leiding van de zendingshoogleraar dr. H. Bergema zal staan, met de opdracht om alle vraagstukken voortvloeiende uit de recente ontwikkeling in de zendingsarbeid, op zeer korte termijn onder ogen te zien.

De raad kwam ten slotte onder de indruk van het feit, dat voor de zending van de Geref. Kerken in Nederland gedurende een nog niet vast te stellen periode nog een belangrijke taak is weggelegd om samen met de Indonesische kerken voort te werken aan de algehele zelfstandigheid van deze kerken in de evangelieverkondiging.

Met spanning wordt uitgezien naar het grote moment, waarop een reeds lang gekoesterd ideaal, waaraan zoveel zendingsarbeiders zich met grote toewijding hebben gegeven, in vervulling zal gaan.

Het ligt voor de hand dat ook in onze kerken de gedachten zich bezighouden met de situatie in Indonesië. En ook met de toekomst van ons zendingswerk, en met de toekomst van de uit te zenden zendingsarbeiders.

Bekend is dat de zendeling van Drachten, ds. Agema, juist met verlof is. Zijn arbeids-terrein ligt nu toevertrouwd aan de zorgen van br. Moerkoert. De zendeling van de met Groningen samenwerkende kerken, ds. van Benthem, is niet vertrokken. Op de valreep werd de beslissing genomen door de broeders, die de verantwoordelijkheid droegen voor zijn uitzending, om de uitreis niet te laten doorgaan. En ook de later voorgenomen reis met de Oranje ging niet door. Naar het ons voorkomt een zeer verstandig besluit. Al is het zeer te betreuren, dat het niet kon. Het was inderdaad niet verantwoord om met jonge kinderen naar Indonesië te gaan, temeer wanneer we weten, dat vanuit Java sommige zendelingen vrouw en kinderen met vervroegd verlof naar Nederland lieten vertrekken.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Drs. G. Puchinger, Utrecht
Drs. H. R. Rookmaaker, Amsterdam-Z.
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Ds Klamer, de zendeling van de Utrechtse kerken, heeft nog geen visum ontvangen, voorzover wij althans weten; ook hij zal wel niet binnen korte tijd de reis naar het zendingsveld mogen ondernemen.

In de zendingsbladen van onze zendende kerken wordt terecht de teleurstelling uitgesproken over deze gang van zaken.

We kunnen dankbaar zijn, dat het werk van ds Drost op Nieuw-Guinea ongehinderd doorgang mag vinden. Gods werk gaat daar door, mede door de dienst van de kerk van Enschede en de andere kerken, die met haar dit werk hebben aangevangen. En in dit verband verdient het vermelding, dat de Kamper zendeling, ds Vonkeman, behouden te Kaapstad aan wal is gegaan en op doorreis is naar Pretoria.

Nu rijst de vraag: wat kan gezegd worden over de toekomst van het zendingswerk? Wat hebben onze kerken te doen? Op die vraag willen we in een volgend artikel trachten een antwoord te vinden. Het is maar goed dat niet mensen de gang van zaken in handen hebben. Hier kan alleen rust geven de zekerheid, dat Christus Zichzelf zijn kerk vergadert, en dat ook doen kan zonder onze hulp. We zijn volkomen afhankelijk van Hem, die zich ook in deze wereldontwikkeling bewijst te zijn het Hoofd van zijn christelijke kerk, door Wien de Vader alle ding regeert.

D. K. WIELENGA.

PERSSCHOUW

„De Poëzie der Vijftigers”.

Wie meeleeft met wat in de huidige cultuur gist is natuurlijk ook in aanraking gekomen met de moderne poëzie. De pocket-books waarin een selectie van deze poëzie, speciaal van de z.g. experimentele gegeven wordt, benevens de essays daarover en de inleidingen daarop worden bij tienduizenden verkocht en vermoedelijk ook veel allerwege gelezen. Deze poëzie grijpt de jeugd. Natuurlijk omdat zij daarin iets vertolkt vindt van wat in haar leeft. Een belangwekkend artikel over deze poëzie van de hand van de dichtersschrijver A. Wapenaar vonden we in „Enigheid des Geloofs” en nemen het hier over.

Het is met de kennis en de belangstelling voor cultuur en kunst onder ons poertjes gesteld. Om iets te noemen: wie koopt er nog wel eens een bundeltje poëzie of voor eigen genot of als cadeau voor de ander? Misschien zegt ge: dat bundeltje van Okke Jager „Worden als een kind” bereikte toch maar de twintigste druk. Inderdaad verwonderlijk, want onder die verzen zijn er maar weinig, die de eenvoudigen onder ons direct

GEEFT BEKENDHEID AAN „OPBOUW”!

Proefex. op aanvraag bij de drukkerij

aanspreken: de wegen der best-sellers zijn vaak onbegrijpelijk. Je moet „in het nieuws” wel hoog aangeschreven staan om zo'n succes te hebben. Willem de Mérode's bundels beleefden nauwelijks een herdruk en hij was en is nog de „primus inter pares”.

Rijnsdorp zegt het in zijn bundel essays „Op zoek naar het geheim” heel goed: „Het kerkelijk leven, de zending, de christelijke politieke en sociale organisaties vragen zoveel tijd, geld en kracht” onder ons, dat „de culturele plicht geacht wordt vrijwel te zijn vervuld als men zich met de centrale zaken der religie bezig houdt”. Calvijn zag het zó: Niet aan Seth's geslacht, maar aan dat van Kaïn, ververdood van Gods hoogste genadegaven, schonk zijn soevereïn bestel „de bliken van Zijn goeddadigheid” in culturele en esthetische activiteiten.

Daarom zijn de gelovigen, de kerkmensen meestal niet op tijd, wat kunst en schoonheid betreft. Dr. Kuyper schreef indertijd veel goeds van de z.g.n. tachtigers: de dichters en prozaschrijvers, die een ommekeer brachten in het literaire gezapige gedoe van pl.m. 1880. Hij zei o.a.: **Ze hebben ons van de leest naar het leven teruggeroepen.** En eerst veel later kwam er een letterkundig réveil in christelijke richting, waaraan o.m. de namen Gossaert en De Mérode zijn verbonden. We waren niet „op tijd”. En nu de „vijftigers”. Ook dit is een datum: 1950, een na-oorlogse revolutie op het gebied van de kunst: de beeldende vooral en de poëzie niet minder. Ook de muziek onderging een diep-borende ommekeer, ze werd „electronisch”.

Na de eerste wereldoorlog ging het net zo: de jongeren waren uit het lood geslagen; gedisillusionieerd wilden ze schoon schip maken met het verleden: „tabula rasa”: op de met was bestreken schrijftafel van het verleden wegwissen, wat er stond geschreven door de ouderen. Men noemde de nieuwe richting in de kunst: dada, zo genoemd naar het kindergestamel. Van dada-isme spraken men, een richting die, als alle overdrijving, weer over dreef, maar als irrationele terugkeer tot primitiviteit met alle traditionele vormgeving brak en weer opdook in de na-oorlogse jaren. In de schilderkunst werd de naam van Picasso een begrip: hij is „maestro” der z.g.n. non-figuratieve kunst, ook abstract geheten, die geen herkenbare objecten op het doek „gooit”. Karel Appel is in ons land de vruchtbare vertegenwoordiger van deze mode; hij vraagt voor zijn produkten wat hij wil, als Picasso, die millionair geworden modekoning. Van Appel is het „richtsnoer”: „Ik rotzooi zo maar wat an” en toch behoort hij zijn doeken niet voor een appel en een ei van de hand te doen. Herinnert u zich nog het bekroonde schilderstuk „Vader en Zoon” van Ouborg? Veel omstreden qua kunst.

De poëzie der „vijftigers”, experimentelen genoemd, ligt op hetzelfde vlak der abstractie: redelijk onverstaanbaar. Lucebert (pédant pseudoniem: lichtdrager) is de voorman, die voor enige jaren de poëzieprijs ontving van de gemeente Amsterdam, een uitreiking die niet zonder een rel van hem en zijn vereerders plaats vond: hij diende zich aan als keizer verkleed (in 't goedkope natuurlijk: kartonnen kroon etc.) om de burgers (de burgemeester als de eerste onder hen) te „overdonderen”. De avant-garde heeft school gemaakt: de traditioneel gebonden poëzie is uit de tijd; daar doe je nu eenmaal niet meer aan.

Wie kennis wil nemen van die nieuwlichterij raadplege „Stroomgebied”, bloemlezing uit de poëzie der na-oorlogse dichter-generatie, door Ad den Besten bij „Holland”, Amsterdam. Deze dichter is ook uitgever van een serie dichtbundels, „Windroos” geheten, waarvan er al ruim veertig verschenen. Al met al een bewijs dat de moderne poëzie een groot debiet heeft. Althans, ons volk wordt overstromd door bundel op bundel. Ze (wie zijn die ze?) schijnen de experimentele poëzie dan toch maar te kopen: mode-verschijnsel vooral.

Kloos schreef: Literatuur is de in woorden gevatte subtielste essentie (fijnste kern) van het leven van de tijd. We kunnen het zo zeggen: Literatuur, poëzie, de extreme experimentele vooral, is de incarnatie van de tijdgeest. Een dichter van de oudere garde, J. Greshoff, een scherpzinnig en allesbehalve christelijk georiënteerd essayist, schreef laatst: „De „experimentele stameltaal” (dada-isme) is de natuurlijke uiting van een

samenleving zonder innerlijke bouw, een bestaan zonder idealen, een kunstopvatting, welke iedere vorm van overlevering uitsluit. Het is de erkenning van de wanorde als enig mogelijke orde, de ontkenning van alles wat ook maar in de verte lijkt op een veredeling van gevoelens, gedachten en van de vorm, waarin die zich kenbaar maken. Het is dus in ieder opzicht en volmaakt de weergave van de wereld-nu. Een geestesverbijstering van gelijke aard namen we na de vrede van Versailles waar... Uit een wirwar van machteloze middelmatigen stijgen verwilderde kreten op...”

Er zijn van die verwilderde kreten, zo blasfemerend, zo god-loos in aversie tegen de religie, dat ik ze niet wil citeren: ze bewijzen de waarheid van wat Greshoff zegt. We wisten wel dat Nietzsche al profeteerde van de opkomst van het nihilisme. Maar dat onze wereld er vandaag zo mee „angehaucht”, er zo van bezeten is, kan alleen hij weten, die er in onze cultuur de neer- en weerslag van ontdekt. Hier is „Umwertung aller Werte”, d.i. om-waardering van alle waarden, zoals indertijd de dichteres Henriëtte Roland Holst dat typeerde met: Deugd en ondeugd hebben stuivertje gewisseld, een communistische visie op de z.g.n. klassenmoraal.

Wat zijn de opvallende kenmerken van de experimentele poëzie? Een bewijs van de chaos. Bewust hebben de nieuwlichters de rede op non-activiteit gezet: dwaasheid natuurlijk, want wie nog woorden neerschrijft, zinnen vormt, hoe on-zinnig ook, kan de rede niet ontberen. Men spreekt bij deze poëzie (die geen hoofdletters duldt, geen interpunctie kent, geen rijm, geen ritme, dus als proza zich aandient, d.w.z. bij de extremen onder deze nieuwsten) van: het modern levensgevoel, waarmee je het experimenteel vers moet aftasten: met begrijpen zal het niet gaan, grijp het onbegrepen aan. De voorhoede der „vijftigers” wil terug naar de oertijd, de oer-taal; vandaar hun pretentie, dat de literatuur met hen begint: zij hebben de schepen achter zich verbrand. Paul Rodenko, de theoreticus der „vijftigers” gaf een bloemlezing met de titel: „Nieuwe griffels, schone leien”; Simon Vinkenog stelde vast: wij willen de paarden nu eens niet vóór, maar achter de wagen spannen, nu eens niet naar beneden maar naar boven vallen, nee-schuddend ja bedoelen en ja-zeggend neen. Hij schreef onder 't motto **Credo**:

ik geloof in een rivier
die stroomt van de zee naar de bergen
ik vraag van poëzie niet meer
dan die rivier in kaart te brengen
ik wil geen water uit de rotsen slaan
maar ik wil water naar de rotsen dragen
droge zwarte rots
wordt blauwe waterrots
maar de kranten willen het anders
maar de kranten willen het anders
willen droog en zwart van koppen staan
werpen dammen op en dwingen
rechtsonkeert.

Een gedicht kan dieper diepten verbergen dan de dichter zelf vermoedt. Verging het zo ook de profeten niet? Maar onze tijd, die leeft van puzzels, puzzelt in de experimentele poëzie, koldert vooral ook: de „vijftigers” schrijven meer aller-individueelst dan ooit in onze taal gebeurde, zodat de kloof tussen poëzie en publiek, altijd al wijd en diep, tot nog breder en grondiger vervreemding leiden moet.

Rijnsdorp schreef in een essay („Op zoek naar het geheim”, uitg. Bosch en Keuning), dat een christen-dichter nooit een zuiver experimenteel kan zijn. Wel hoopt hij dat er „onder ons jonge dichters zullen opstaan, die oude en nieuwe dingen uit de schat van hun hart voortbrengen en die de verworvenheden van de nieuwere experimentelen, al was het maar een vernieuwde beeldspraak, benutten met behoud van de kostbare overgeleverde en tot persoonlijk bezit omgesmede, van schriftuurlijk besef doortrokken, levensbeschouwelijke waarden”.

Het is wat omslachtig zwaar gezegd, als voelde Rijnsdorp dat er een zware wijs op gaan zal deze hoop tot realiteit „om te smeden”. In het christelijk-literaire tijdschrift „Ontmoeting” komen gematigd-experimentelen aan het woord, vaak zwaar om te verstaan. Zo las ik het maandschrift „Horizon” (Kerstnummer '57) een Kerstlied, waarvan ik

slechts de vraag overhield: Wat wil toch dit zijn? En zo gaat het ons ook vaak bij de poëzie van Guillaume van der Graft (alias: ds. W. Barnard, hervormd predikant te Amsterdam) en van Jan Wit, Waals predikant te Nijmegen; al hebben ze beiden van hun burgemeester de poëzie-prijs van respectievelijk Amsterdam en Nijmegen ontvangen. Ds. Buskes vroeg naar aanleiding van de bundel „Woorden van brood” van eerstgenoemde, zijn collega-predikant in „In de Waagschaal” om commentaar op zijn verzen, al zei hij enkele verzen mooi te vinden, al was het maar om de klank.

Een boeiend vers van die dichter: **Dies illa**, vindt ge in „Kom haastig!”, een bloemlezing van Okke Jager; niet alleen mooi, maar ook verstaanbaar.

„Dit is de jongste dag en hij zal rijzen
achter de koepel van 't Centraal Station!
O, Amsterdammers, komt uit uw pothuizen,
de tijden van de woningnood zijn om,
.....

O stedelingen, treedt uit uw verdieping,
de grond is door een Vreemdeling begaan,
die met de stem der morgenster u riep,
in de vreugde van het paradijs te staan.”

Het aangezicht der poëzie toont de tijden door telkens wisseling van trekken. 't Komt mij voor dat ondanks het moderne levensgevoel de ratio, de voordeur uitgebannen, door de achterdeur is teruggekeerd, rationeler, d.w.z. cerebraler dan ooit tevoren... 't Geheim is zoek.

Het is voor wie leiding moet geven aan de jeugd — en wie is daartoe niet geroepen — van belang te weten welke „geest” in de komende generatie leeft.

KERKNIEUWS

Beroepen te Armadale (West Australië): J. M. Zinkstok te Meppel.

Aangenomen naar Schildwolde: W. v. d. Lingen te Zwijndrecht.

Ds G. Lievaart van Ommen, die een zware operatie onderging is herstellende.

Ds J. v. d. Zwaag is in zoverre hersteld, dat hij het ziekenhuis weer mocht verlaten.

Adressen: Ds J. Goudzwaard, Marijkeplein 3, Rozenburg, tel. 01880 - 416.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 april begint de nieuwe jaargang van ons blad. We verzoeken onze abonne's hun abonnementsgeld f 5.— per halfjaar of f 10.— per jaar te willen overmaken op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist met bijvermelding voor OPBOUW.

De incassokosten zijn tegenwoordig zo hoog, dat we vertrouwen dat onze abonne's aan ons verzoek zullen voldoen.

DE ADMINISTRATIE.

Drukkerij Steenberg
ZEIST - TELEFOON 2452
★
Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukkerij

ADVERTENTIE-TARIEF:

Regelprijs 20 cent per m.M.
Bij contract reductie.

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op girorekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr.
Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.